

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Мінгораєвої Анни Володимирівни

«Семантико-синтаксичні та комунікативно-функційні особливості протиставлення в англійському, німецькому, французькому, російському й українському художньому мовленні початку ХХІ століття»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

(Вінниця, 2020)

Усебічне вивчення феномену протиставлення, що є, з одного боку, мисленнєвою категорією, а з іншого – мовленнєвим явищем, посідає чільне місце в сучасній лінгвістиці. Лише протягом останніх десятиліть з'явилося чимало розвідок, автори яких (Агамуратова Р.Ш., Баскакова Л.В., Боева-Омелечко Н.Б., Бочина Т.Г., Голікова Н.С., Гриня Н.О., Донець М.М., Інькова-Манзотті О.Ю., Ішханова Д.І., Калькова Т.М., Кардаш Л.В., Лаврентьєва Т.В., Маликова М.М., Мартинова О.П., Милованова М.С., Пономаренко О.В., Цветкова А.М., Юсупова З.А. та ін..) на матеріалах різних мов визначають специфіку, способи вираження протиставлення у мові й мовленні, особливості його функціонування у різножанрових творах; характеризують стилістичні засоби та прийоми реалізації протиставлення; розкривають його роль у формуванні структури тексту. Натомість, попри значну кількість наукових праць із зазначеної проблеми, питання про протиставлення як мовну категорію залишається на сьогодні відкритим. Саме тому дисертаційне дослідження Мінгораєвої Анни Володимирівни, в якому здійснено комплексний зіставний аналіз протиставних конструкцій, зокрема їхніх структурних властивостей, комунікативних функцій і семантико-синтаксичних особливостей у сучасній англійській, німецькій, французькій, російській та українських мовах, *є актуальним*. Вивчення протиставлення в зіставному аспекті з урахуванням таких параметрів як відношення, референтність, часова віднесеність і спосіб вираження дозволило здобувачці увиразнити специфіку вияву протиставлення як універсальної мовленнєвої категорії у різноструктурних мовах з різним ступенем

спорідненості; на новому емпіричному матеріалі вдосконалити класифікацію протиставлення.

Дисертація А.В. Мінгораєвої відповідає *науковому напрямку*, який розробляє факультет іноземних мов Донецького національного університету імені Василя Стуса. Її виконано в межах наукових тем «Синхронні та діяхронні типологічні і зіставні дослідження лексики і словотвору у різносистемних мовах», «Синхронні та діяхронні дослідження мовних одиниць різних рівнів».

Матеріалом дослідження слугували 1709 прикладів протиставних конструкцій, дібраних методом суцільної вибірки із художніх творів сучасних англійських, німецьких, французьких, російських та українських прозаїків. Сумарна кількість творів становить 15 (по 3 автори в кожній із 5 мов). Здійснення аналізу протиставлення на значному емпіричному матеріалі (загальний обсяг текстового матеріалу становить близько мільйона знаків у кожній із досліджуваних мов) дало змогу дисертанці визначити і схарактеризувати семантико-синтаксичні і комунікативно-функційні особливості протиставлення в англійському, німецькому, французькому, російському та українському художньому мовленні початку ХХІ століття.

Послугування різними *методами дослідження*, зокрема, зіставним, експериментальним, описовим, а також методом порівняння, методом кількісних підрахунків, методом семантичного і структурного аналізу, дозволило Анні Мінгораєвій окреслити спільні й відмінні риси протиставлення в п'яти досліджуваних мовах; виявити експліцитні й імпліцитні засоби вираження протиставлення й визначити ізоморфні й аломорфні моделі протиставлення у прозових творах сучасних англійських, німецьких, французьких, російських, українських письменників; встановити квантитативні особливості продуктивності досліджуваних моделей протиставлення у художніх текстах; систематизувати та комплексно репрезентувати отримані результати.

Оцінюючи найважливіші здобутки представленої дисертації, необхідно вказати на такі результати, що мають вагому *наукову новизну*: уперше здійснено комплексний зіставний аналіз категорії протиставлення на матеріалі англійської,

німецької, французької, російської та української мов; запропоновано його структурно-семантичну й комунікативно-функційну класифікацію з установленням ізоморфних та аломорфних характеристик; визначено типові структурно-семантичні моделі й описано залежність їх продуктивності від комбінаторики синкретичних параметрів протиставлення у художньому мовленні початку ХХІ століття.

Робота логічно і вдало структурована, складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (263 наукових джерел), списку лексикографічних джерел (37 найменувань), списку джерел текстового матеріалу (15 позицій) та додатків (3 таблиці, 1 діаграма, 1 схема). Допоміжним засобом унаочнення отриманих результатів слугують 17 таблиць.

У першому розділі «Теоретичні засади й передумови дослідження протиставлення» здійснено огляд праць вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених проблемі протиставлення; увиразнено основні наукові підходи до вивчення цього феномену у філософії, логіці, психології та лінгвістиці; окреслено особливості наявних класифікацій протиставлення; визначено співвідношення категорії протиставлення з різними суміжними категоріями (порівняння, протиставність, контраст, опозиція тощо). У цьому ж розділі достатньо логічно і системно авторка вибудувала методику свого дослідження. Заслуговує на схвалення те, що осмислюючи різні підходи науковців до потрактування природи, сутності, значення і ролі протиставлення у мові й мовленні, Анна Мінгораєва прагне виробити власне бачення його специфіки, власну авторську позицію щодо дослідження протиставлення. І саме це дозволило дисертанці проникливо визначити основні принципи мовленнєвої репрезентації протиставлення і запропонувати його структурно-семантичну й комунікативно-функційну класифікацію. Щоправда, А.В. Мінгораєвій не завжди вдається відійти від уже усталених у мовознавстві схем розгляду проблеми протиставлення. Подекуди виразно простежується певна залежність

авторки дисертаційної роботи від наявних наукових праць, пов'язаних із темою дослідження.

У другому розділі «Семантико-синтаксичні типи однореферентних протиставлень» здобувачка розглядає моделі однореферентного протиставлення в художніх текстах сучасних англійських, німецьких, французьких, російських та українських прозаїків. Зважаючи на особливості реалізації параметрів-констант (місця, часу, логічних відношень і способу вираження), які містить у собі однореферентне протиставлення, Анна Мінгораєва цілком слушно виокремлює 8 його різновидів: 1) контрарне одночасне однореферентне експліцитно виражене протиставлення; 2) контрардикторне одночасне однореферентне експліцитно виражене протиставлення; 3) контрарне одночасне однореферентне імпліцитне протиставлення; 4) контрардикторне одночасне однореферентне імпліцитне протиставлення; 5) контрарне різночасне однореферентне експліцитно виражене протиставлення; 6) контрардикторне різночасне однореферентне експліцитно виражене протиставлення; 7) контрарне різночасне однореферентне імпліцитне протиставлення; 8) контрардикторне різночасне однореферентне імпліцитне протиставлення. Варто зазначити, що авторка дисертації вельми сумлінно підходить до ілюстративного матеріалу, ретельно його впорядковує, що засвідчує якісне унаочнення тих чи тих формулювань. Щоправда, деякі міркування дослідниці щодо окремих різновидів аналізованого типу протиставлення викликають певні питання. Зокрема, аналізуючи предикатно-сирконстантні різночасні однореферентні імпліцитні контрардикторні протиставлення (2.2.2.2.5, с.137), Анна Мінгораєва як приклад наводить речення *Vielleicht konnte sie irgendwann auf Krücken gehen oder mit Stöcken* [312, с. 16] 'Можливо коли-небудь вона зможе ходити на милицях або з палицями' і стверджує, що у наведеному прикладі прислівник *vielleicht* 'можливо' й займенник *irgendwann* 'коли-небудь' указують на імпліцитну реальну ознаку [не може ходити на милицях або з палицями], протиставлену в цей момент ірреальній ознаці *konnte auf Krücken gehen oder mit Stöcken* 'зможе ходити на милицях або з палицями' (с.137). Однак з огляду на контекст тут варто виокремлювати протиставлення «не може зовсім ходити» і «зможе ходити

на милицях або з палицями». Непереконливим видається і твердження дисертантки щодо протиставлення у реченні *Тоді знайду собі старенького, але багатого* дідуся, і стану йому відрадою на схилі його років [306, с. 13], яке розглянуто як приклад атрибутивно одночасних однореферентних імпліцитних контрарних протиставлень. На думку дослідниці: «У об'єктивній дійсності українськомовного простору ознаки *старенького* й *багатого* постають у більшості випадків несумісними, оскільки *старенький* асоціюється найчастіше з бідною людиною, тому якщо відновити імпліковану інформацію, то отримаємо таке протиставлення: тоді знайду собі старенького, [не бідного], але *багатого* дідуся» (с.97). Як засвідчує українська класична і новітня література (і не лише українська), а також «об'єктивна дійсність українськомовного простору» (і не лише українськомовного) *старенький* найчастіше асоціюється з немічною, хворою людиною. Властиво зазначений приклад увиразнює протиставлення «фізична неміч» і «фінансова (матеріальна) сила».

У третьому розділі «Семантико-синтаксичні типи поліреферентних протиставлень» досліджено структури поліреферентного протиставлення; описано моделі протиставлення в межах цього типу; схарактеризовано комунікативні функції. Виокремивши 7 різновидів поліреферентного протиставлення: 1) контрарне одночасне поліреферентне експліцитно виражене протиставлення; 2) конрадикторне одночасне поліреферентне експліцитно виражене протиставлення; 3) контрарне одночасне поліреферентне імпліцитне протиставлення; 4) конрадикторне одночасне поліреферентне імпліцитне протиставлення; 5) контрарне різночасне поліреферентне експліцитно виражене протиставлення; 6) контрарне різночасне поліреферентне імпліцитне протиставлення; 7) конрадикторне різночасне поліреферентне імпліцитне протиставлення, авторка дисертації проникливо означають найприкметніші їхні риси. Показово, що робота насичена кількісними підрахунками, що кореспондує із завданнями дослідження і додає йому неабиякої вагомості. Такий підхід відповідає сучасним філологічним тенденціям до об'єктивації отриманих результатів. Зауважимо, що здійснений квантитативний аналіз протиставних конструкцій дав змогу Анні Мінгораєвій увиразнити не лише своєрідність

англійського, німецького, французького, російського, українського художнього мовлення початку ХХІ століття, а й специфіку того чи того національного менталітету, світобачення.

Чітко структуровані логічні висновки відображають основні результати дослідження і мають важливий теоретичний і прикладний характер. Вони можуть бути використані при укладанні навчальних посібників, словників.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А.В.Мінгораєвої, вважаємо за потрібне висловити певні зауваження і побажання:

1. У дисертації простежується різке розмежування теоретичного і практичних розділів. Доречно було би, аналізуючи протиставні конструкції, зокрема їхні структурні властивості, комунікативні функції і семантико-синтаксичні особливості у сучасній англійській, німецькій, французькій, російській та українській мовах, подавати не тільки власні коментарі, але долучати відгуки та оцінки науковців. Власне, покликання на наукові джерела, цитування думок різних учених наявні лише у теоретичному розділі.

2. Досліджуючи моделі протиставлення й характеризуючи однореферентні й поліреферентні протиставні конструкції у 5 мовах на матеріалі художніх творів, доцільно було хоча б побіжно означити роль стилістичних засобів, прийомів протиставлення у художніх творах, які було аналізовано у 2 і 3 розділах.

3. Певне застереження викликає твердження про те, що однією з причин того, що тип протиставлення, де ознаки різних референтів протиставлено в різних проміжках часу, трапляється рідше, ніж протиставлення ознак одного референта в одному проміжку часу, є те, що «поліреферентні моделі різночасного протиставлення потребують більшої художньої майстерності від автора...» (с.187). Таке міркування видається дещо спрощеним, оскільки рівень художньої майстерності письменника не можна визначати кількістю моделей протиставлення.

У дисертації трапляються деякі недогляди, помилки, стилістичні огріхи, неточності перекладу (с.91, 138,139, 154, 163, 182, 188, 189)

Однак зазначені зауваження та побажання не применшують наукової цінності дисертації Анни Мінгорасвої, мають рекомендаційний характер. Актуальність і повизна, науковий рівень дослідження, обґрунтованість висновків, теоретичне і практичне значення отриманих результатів свідчать про відповідність рецензованої роботи усім вимогам до кандидатських дисертацій. Зміст автореферату ідентичний її основним положенням.

На підставі ознайомлення з текстом дисертації, авторефератом та публікаціями, вважаємо, що дисертація «Семантико-синтаксичні та комунікативно-функційні особливості протиставлення в англійському, німецькому, французькому, російському й українському художньому мовленні початку ХХІ століття» є самостійним і завершеним дослідженням, яке за змістом та формою відповідає всім чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема пп.9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07. 2016 р.), а її автор Мінгорасва Анна Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри літературознавства

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

А.В. Ожоган

